

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՏՈՒԱԾ Ե

ԼՂխատանք¹ :

ՍԻՐ մարդը աշխատանքին ձայնը լսելուն պէս՝ երակներուն մէջ արիւնը եփ կ'ելլէ . ուժ մըն է անդամներուն մէջ կը քալէ , վեր կը ցատէ ու աշխատելու բանին ձեռք կը զարնէ , և կը նայիս որ գործքը անոր ձեռքէն չազատիր : Որչափ հակառակ անգրեցութիւն կ'ընէ նոյն բառը ծոյլ մարդուն սրտին վրայ : ԼՂէկ որ մենք այնպիսի ազգայնոց կը զուրցենք աս բառը , որոնց անխոնջ աշխատասիրութիւնը յայտնի է իրենց , իրենց տէրերուն և օտարաց :

ԼՂխատանքը տնտեսական գիտութեան գործնական մասին իրեք գլխաւոր հիմերէն մէկն է . այսինքն ինչուան որ աշխատանք , ինչք ու երկիր չըլլայ , աս ուսման խոստացած երջանկութիւնը չկատարուիր : ԼՂ անգամ գոհ ըլլանք միայն աշխատանքին ինչ ըլլալը հասկընալով՝ աս երկու համառօտ հատուածներուս մէջ :

ԼՂնքեր ես հերկած դաշտերու մէջէն , ցանած գետերու եզերքներէն , մշակած բլուրներու վրայէն . մտեր ես գործատանց ներսերը , քալեր ես զանազան արուեստից սրահները . ծովուն եզերքը կեցած՝ դիտեր ես առագաստին ուռեցուցած նաւերուն երթալը , կամ յաղթանակով նաւահանգիստ մտնելը . ինչո՞վ կը դառնան աս գործողութիւնները : — Ո՞վ ամէն դժուարութեանց յաղթող աշխատանք , ո՞վ անխոնջ և արգասաբեր զօրութիւն . թէ որ դուն ամառուան տաքուն մէջ մշակին անդամները չգովացընես , թէ որ դուն ձմեռուան սառոյցներուն ժամանակը նաւաստեաց

սիրտն ու ձեռուրները չտաքցընես , ինչպէս այդչափ բարիք գետնէն կ'ելլեն , ծովէ ծով կ'անցնին ու բոլոր աշխարհիս պիտոյքը կը լեցընեն : Ինչո՞ւ առանց մշակին խնամոցը թողուած երկիրը առնապատ կը սեպուի . ինչո՞ւ առանց անոր՝ խոպան ու կորդ կը մնան հովիտներ դաշտեր ձորեր : ԼՂ անխոնջ աշխատանքն էր որ մեր ԼՂտաշէս երկրորդին օրը Հայաստանի մէջ թիզ մը պարապ հող թող չէր տար . աս արդիւնաւոր աշխատանքով էր (միայն նիւթականը պիտի չհասկընանք , ինչպէս որ վարը կը տեսնենք) որ հայկազունի Տիգրանին օրը աղբատները իւղով ու մեղրով կը սնանէին , չքաւորները ծաղկեայ լաթեր կը հագնէին . աս աշխատանքով էր որ մեր վաճառականները Հայաստանի ապրանքով օտար ազգաց վաճառանոցները կը լեցընէին , ինչպէս որ սուրբ գիրքն ալ կը վկայէ : — ԼՂխատանքին կարգէ դուրս օգուտները ինչուան տնտեսականներէն ումանց ըսել տուին՝ թէ միայն աշխատանքն է բերք հանելու միջոցը : ԼՂ կարծիքիս սխալը ընչից ու երկրի վրայ խօսելու ատեն կ'իմանանք , բայց աշխատանքին հարկաւորութիւնն ալ աւելի կ'ըմբռնենք ան ատեն :

ԼՂխատանքը երկու տեսակ է , նիւթական և ճարտար , ուստի զանազան վիճակի անձանց ալ կարօտ , որոնց աշխատանքը մէկտեղ գալով է որ բազմադիւն կ'ըլլայ : () անազան վիճակի մարդիկները ասոնք են . ԼՂմաստունք¹ , ԼՂործաւոր² և ԼՂործաւորք³ . ասոնց վրայ զատ զատ մէյմէկ քիչ խօսինք :

Ա . ԼՂմաստունք . — Ինչո՞վ է որ վերջերս ամենայն ճարտարութիւնք ԼՂրուպայի մէջ աս աստիճան կատարելութեան հասան , կամ նոյն իսկ հին ատենի ծաղկեալ ազգաց մէջ ինչ էր արուեստից կատարելութեան պատճառը : Ո՞րքէ իմաստունք ու իրենց գրուածքը չէ՞ն որ նոր նոր տեղեկութիւններ տալով , փորձեր ու զննութիւններ ընելով , հնարքներ ու գիւտեր գտնե-

1 Travail.

1 Savant.

2 Entrepreneur.

3 Ouvrier.

լով՝ բնութեան շատ փաղանիքը դուրս հանեցին, զանոնք գործածելու կերպը սորվեցուցին, անոնց օգտակարութիւնը շատցրնելով՝ փնասներուն դիմացը առին: Սեքենականութեան, բնալուծութեան և ամենայն բնական ուսմանց ծաղկելովը ինչ կարգէ դուրս յառաջագիմութիւն էր որ եղաւ քիչ ատենի մէջ, որուն նմանը բազմութիւն դարերու մէջ չէր եղած: (1) Ե որ յանկարծ աս իմաստուն անձինք ու իրենց դրուածքը պակսին, յայտնի է թէ մէկէն ճարտարութիւնները ետ կը զարնեն: Ինչպէս Յունաց ու Հռովմայեցոց կործանելու ատենը տեսնուեցան, և քանի քանի բաներ ինչուան հիմա անծանօթ մնացին:

Բ. Վարժապետութիւն. — Վարժապետաց պաշտօնը՝ իմաստնոց մտածածը ու գտածը և ուրիշ ճարտարութիւնները վրանին առնել, ու զանոնք ի գործ դնել է. բայց առաջնորդելով ան բանին, ու չէ թէ նիւթապէս աշխատելով: Իմաստնոց փիւտ էր շոգիի ուժով մեքենաներ բանեցրնելու մտածութիւնը. բայց վերջը հսկայաձև մեքենաներ շինել տալը կամ ան մեքենաները զանազան բաներու բանեցրնելը գործառուք սկսան ընել, որովհետեւ իրենց բանն է: Բնական գիտութեանց ետեւէ ընկնող իմաստուններն են հողերուն բնութիւնը քննողները, և ինչ տեսակ բերք որ տեսակ հողին մէջ առաջ փալը իմացրնողները, և այլն. բայց դարձեալ գործառութիւն կ'իյնայ կալուած մը գնով կամ վարձով ստանալ, ու իմաստնոց ըրած դիտողութիւնը անոր մէջ ի գործ դնել տալ: — Վարժապետ մը պիտի գիտնայ ժամանակին պիտոյքը, ձեռք զարնելու գործքին ու գործածելի նիւթոց բնութիւնն ու յատկութիւնները, որպէս զի հանած բերքը իրեն շահաբեր ու ընկերութեան հաճոյական ըլլայ:

Գ. Վարժապետութիւն. — Եթէ աս աշխատաւորաց զօրաւոր բազուկները չըլլան, ոչ իմաստնոյն մտածածը ըստ մեծի մասին, և ոչ գործառութիւն ձեռք զարկած բանը կը յաջողի: Եւ արդիւնաւոր մար

դիկն են որ նեղութիւն, հոգ, տաք, ցուրտ զգալով՝ մարդկային ընկերութե պիտոյքը կը լեցրնեն: Եթե որ իրենց խեղճ վիճակին պատճառաւ հարկաւոր կը թուեց չկրնարով պարապիլ իրենց յարգն ալ քիչ է ընկերութեան ուրիշ վիճակի անձանց առջև: — Վարժապետ մը համար՝ բաց ի ուժէ, առողջութենէ ու ձեռքի յաջողութենէ, նաեւ մտքի արթնութիւն և երբեմն բարակամտութիւն ալ պէտք է: Սերձապէս իրեք վիճակի անձանց ճիգը՝ ինչուան որ մէկտեղ չգայ՝ լրումն աշխատանաց չըլլար:

ՀԱՏՈՒԱԾ Զ.

Բաժանոցն աշխատանքին:

ՍԱՐԴԿԱՆՑ պիտոյիցը ծառայող նիւթական ու մտաւոր բաները այնչափ բազմութիւն են, մանաւանդ քաղաքականացեալ երկիրներու մէջ, որ հարկաւ պէտք կ'ըլլայ ամէն տեսակ գործողութեանց մէջ բաժանումն աշխատանաց ընել. այսինքն մէկ աշխատանքը զանազան անձանց վրայ բաժնել, որպէս զի շուտ՝ շատ ու աղէկ ելլէ: Եւրոպացիք աս բանիս հարկաւորութիւնը և օգտակարութիւնը փորձով տեսած ըլլալով, ամէն գործատանց մէջ մանրամասն Բաժանոցն աշխատանաց կ'ընեն: Եւեղ մը ինչ պիտի ըլլայ. և սակայն գիտես թէ քանի տեսակ գործողութիւն կը կատարուի ան չնչին գործիքին վրայ: Հարկը քսան տեսակ գործողութիւն կը համրուի ասեղի գործատան մը մէջ. իւրաքանչիւր գործաւոր մէկ գործողութիւն միայն կ'ընէ օրն ի բուն, որով օրուան մէջ ինչուան 100,000 ասեղ կ'ելլէ: Եւ ինչ մը խաղի թղթին վրայ եօթանասուն տեսակ գործողութիւն կ'ըլլայ, որոնք զատ զատ աշխատաւորաց վրայ բաժնուած են մեծ գործատանց մէջ: Եւ ինչ կ'ըլլայ. — ան կ'ըլլայ որ՝ երեսուն հոգի, ինչպէս որ աղէկ

հաշուած է Սէյ, մէկ օրուան մէջ 15,000 թուղթ կը հանեն. որ է թէ ա. մէն գործողութիւնները (այսինքն ստուաւրութիւնը՝ շինելը, մամուլի տակ ճրգմելը, հաւասար չափով կտրտելը, անոնց կոնքիի զարդերը շինելը, զանազան գոյները տալը, և այլն և այլն) մէկ մարդ մը ընէր, թերևս հազիւ երկու թուղթ կը լմնցընէր օրուան մէջ:

Սիշտ մի և նոյն բանին վրայ աշխատելու օգտակարութիւն պատճառը յայտնի է. վասն զի աշխատաւորը ինչպէս որ պէտք է կը վարժի նոյն բանին. տեղէ տեղ՝ գործէ գործ փոխուելով ժամանակ չկորսնցընէր, մի և նոյն բանին վրայ ըլլալով խելքը միտքը՝ շատ անգամ խելքով կամ դիպուածով գործողութիւնը դիւրաւ ընելու ճամբան կը գտնէ:

Ինչպէս նիւթական բաներու մէջ, ասանկ է նաև մտաւոր աշխատանաց մէջ: Ինչ աստիճանի գիտութիւնները շատցած ու ընդարձակուած են, որ է թէ երկու իրեք գիտութիւն ուզես կատարեալ սորվիլ՝ ինքզինքդ կը խաբես. վասն զի ոչ կեանք կը հասնի, և ոչ միտք կը բաւէ. եւրոպացի իմաստունք հիմա հազիւ թէ մէկ տեսակ բանի մէջ կրնան անուանի ըլլալ. իսկ զանազան տեսակ բաներու մէջ երեւելի եղող չտուիր, և չեմ գիտեր թէ լսուէր է: Եստղաբաշխ մը երկրաբան չէ, բժիշկ մը բնալոյծ չէ, բնաբանը պատմաբան չէ, փիլիսոփան աստեղաբաշխ չէ. բայց որովհետև ամէն ուսմունքները շղթայի օղակներուն պէս իրարու հետ միացած են, հարկաւ պէտք է որ ուսումնական մարդը համառօտ կերպով մը ուրիշ բանի մը ուսմանց ալ սկզբունքները սորվի իմանայ, որպէս զի իրեն ընտրած ուսմանը մէջ ալ կարենայ յաջողիլ, որ իր արուեստը պիտի ըլլայ:

Երկու տեսակ բաժանմունքներէն՝ ի զատ զարմանալի բաժանմունք մըն ալ բնութիւնն ըրած է զանազան ազգաց մէջ. որ թէպէտ աւելի ճարտա-

րութեանց բաժանմունք է, բայց այն ճարտարութիւններն ալ դարձնողը աշխատանքն ըլլալով՝ աշխատանքի բաժանման տակ կ'երթայ:

Եստուած ամէն երկրի զանազան դիրք, օդ և բեղմնաւորութիւն տուած ըլլալով, իւրաքանչիւր երկրի բնակիչներն ալ իրարմէ տարբեր աշխատանքի կամ ճարտարութեւն ձեռք կը զարնեն: Ինչդիոյ բնակիչները հարկաւ անանկ անարգասաբեր երկրի մը մէջ մշակական ճարտարութեւն չեն կրնար հարստնալ և ուժոյնալ, ուստի ուրիշ բանի ձեռք զարկած են, որ է ձեռագործական ճարտարութիւն: Ինչհակառակն Ռուսաստան աւելի մշակական ճարտարութեան մէջ առաջ է, վասն զի աս ճարտարութեան յարմար ալ երկիր ունի, և անով աւելի վաստակ կ'ընէ: Հողանտա իրեն տուրեւառիկ ճարտարութեամբ կը վաստակի մէկալներուն վաստակածը: Բայց ասիկայ ըսել չէ թէ ամէն երկիր մէկ տեսակ ճարտարութեան զատ ուրիշ բան չընէր կամ չկրնար ընել. հապա աս կամ ան ճարտարութիւնը աւելի կերպով մը կ'ընէ, առանց մէկալնոնք ալ ձեռքէ ձգելու: Վաղղիան իրեն երկրին յարմարութեւն պատճառաւ իրեք տեսակ ճարտարութեան ալ գրեթէ հաւասար ուժով կը զբաղի, թէպէտ և միշտ մշակական ճարտարութիւնը աւելի է. բայց օսմանեան տերութեան երկրին պէս ամէն տեսակ ճարտարութեան յարմար ու բնութեան օժանդակեալ երկիր կրնամ ըսել թէ չկայ: Եւ 24 միլիոն բնակիչ նոյն երկրին մէջ կը մնանին, որոնց ճիգը թէ որ մէկտեղ միանայ՝ ինչ գործունէութիւն կ'ըլլայ: Փառք Եստուծոյ, ոչ անհանձար մարդիկ են երկրին բնակիչքը և ոչ ապիկար. թէ բնական ուժ և թէ մտաւոր կարողութիւն պակաս չէ. կրթութեան և ուսման միջոցներն են պակասողները. անով հարկաւ աշխատանքի աճում և գործունէութիւն չըլլար: Եւ երկու բանին պակսելուն պատճառը ինչուան վերջի տարիներս թէ որ ժամանակի պարագաներն էին, հիմա կտոր մը մեր ան-

հոգութիւնն ալ կը սեպուի . և անհոգութիւնը թերութիւն մըն է որ չար դարանար :

Հ . Տ . Թ

ԲՆԱԿԱՆ ԳՒՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Լուսանկարին հարաբերակցութիւնը :

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՆ նկարին , լուսանկարին ու ստուերատան ինչ ըլլալը ուրիշ անգամ բացատրած ըլլալով , հոս դնենք ան հատարելագործութիւններն որ մօտերս եղան աս զարմանալի գիւտին վրայ :

Տակերին գտած լուսանկարը , որ իր անունովը Տակերատպութիւն ալ կ'ըսուի , թէպէտ մեծ ուրախութիւն եղաւ բնագիտաց քիչ մը ատեն , բայց շուտով սկսան գանգատիլ թէ արծաթի թիթեղին սաստիկ փայլուն ըլլալը թող չհտար որ պատկերները որոշ տեսնուին . ուստի գիւտ մը գտան՝ ձեռք մը ամենաբարակ ոսկի տալու թիթեղին վրայ . անով թէ աւելի որոշ կ'ըլլային պատկերները , թէ աւելի գեղեցիկ և թէ աւելի հաստատուն : Երկուսի աղուոր գիւտը առջի բերանը անգին բան մը կը սեպուէր . բայց քիչ մը հինալուն պէս ամէն մարդ սկսաւ գանգատիլ ան թիթեղներուն սղութեանը վրայ , և զանոնք մաքրելու յոկելու դժուարութեցը վրայ . անոր համար ետեւէ եղան որ թղթի վրայ առնեն պատկերները : Իրաւ է որ թատրոններու համար քաշուած տեսարանները ինչ համեմատութիւն որ ունին մանրանկարներու հետ , թղթի վրայ առնուած լուսանկարը նոյնպէս կը համեմատի արծաթի թիթեղներու վրայ առնուածին . և սակայն թղթի վրայ առնելուն աժնութիւնը , դիւրութիւնը , և մանաւանդ օրինակներ շատ ջրնելու հնարքը ամենուն հաճոյ եղաւ :

Բայց մարդս բնութիւնը գոհ ըլլալ չըգիտնալուն , քիչ ատենէն սկսան ամէնքը ըսել թէ ինչպէս ըլլար որ Լուսանկարներուն մէջ առարկաներուն գոյներն ալ երևնային : Եսկայն մարդու սիրտը կշտանալ չունի նէ , միտքն ու հանձարն ալ կերպով մը չափ չունի կրնանք ըսել . շատ մարդիկ ետեւէ ընկան որ ասոր ալ մէկ ճարը գտնեն , բայց աւելի շատերը կը սնդէին թէ կարելի բան չէ , լուսաբանութեան կանոններուն ալ դէմ է կ'ըսէին . իրաւ , առարկաներուն միայն նախնական գոյները երբեմն վեր 'ի վերոյ կերպով մը կ'երևնային պատկերներուն վրայ , բայց անիկայ ոչինչ էր :

Եսկ մօտերս կ'երևնայ թէ բնագէտներուն աս փափաքն ալ հատարուեցաւ փորձով . վասն զի Պէրուէլ գաղղիացի բնագէտը առեր արծաթի թիթեղը քանի մը վայրկեան քլորախառն ջրի վրայ բռներ է , ինչուան որ թիթեղին երեսը արծաթի քլորուտի ամենամանր փոշի մը կապեր է . ան մակերևութին վրայ հատուածակողմով արևուն ճառագայթները զարնել տուաւ , տեսաւ որ ամէն գոյներն ալ թիթեղին վրայ երևցան : Եսկայն աս կայ որ ան գոյները հաստատուն չեն մնար , քիչ ատենէն աներևոյթ կ'ըլլան . առարկաներէն զարնուած գոյներն ալ աւելի տկար ըլլալով աւելի շուտով կ'անցնին . այսու ամենայնիւ յոյս կայ թէ ամենէն մեծ արգելքն որ վերցուեցաւ՝ մէկալ դժուարութիւններն ալ շուտով վերցուին : Եսանկ ալ երբոր թղթի վրայ լուսանկար հանելը հնարուեցաւ , 'ի սկզբան սաստիկ ու երկար ատեն զարնուած լուսով միայն կը ձևանային պատկերները . իսկ հիմա քանի մը ըրպէի մէջ՝ ան ալ առանց արևի՝ կ'առնուին պատկերները թղթի վրայ ու անջնջելի կը մնան . նոյնպէս պիտի ըլլայ անշուշտ նաեւ աս գունաւոր լուսանկար հանելը :